

Vorwort

Eduard Winter 1896–1982

Zpráva o originalitě a přizpůsobení se
sudetoněmeckého historika

Jiří Němec

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#475

in, den 5.9.1963

#475

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Vorwort

Sudetenraum ist der böhmische Teil und
haben zu bezeichnen.
den umschließenden
die Platen zulleist auf, und lange kann es nicht
so daß ein neuer Sturm seinen noch unthätigen Spiege

Sudetenraum, eingebettet in das Deutsche Europa
tausend Jahren durch die deutsche Sprache
toren gekennzeichnet ist. Jedoch erst recht nach nicht
n und ...

en und neue hinzuzugewinnen.
Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst, für die Akademie
er Delegation, besonders aber Herrn Präsidenten, die in Verbindung
ern Generalsekretär Rienäcker für ihre Wohltätigkeit, diese nach
e Teilnahme an dem Kongreß ermöglichte. Ich danke desweg
m übrigen habe ich in den Innsbrucker wissenschaftlichen Kan
theken meine Kenntnisse in Spezialliteratur (internationale not-
lische Zeitschriften), die für meine Forschungen unbedingt not-
wendig ist und die sonst kaum in dieser Geschlossenheit vorhan-
den ist, wiederum sehr bereichert.

Berlin, den 5.9.1963

Ihr sehr ergebener
Hilfloser!
E. Winter

Eduard Winter 1896–1982

Zpráva o originalitě a přizpůsobení se
sudetoněmeckého historika

Jiří Němec

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#475

BRNO 2017

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Němec, Jiří

Eduard Winter 1896-1982 : zpráva o originalitě a přizpůsobení se sudetoněmeckého historika / Jiří Němec. – Vydání první. – Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017. – 379 stran. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 475)

Anglické resumé

ISBN 978-80-210-8808-5

27-9-051 * 272-1-051 * 929 * 27-9:930 * (=162.3):(=112.2) * 329.17 * 001:32 * 930-051 * 930 * 001:32 * 321.74 * 327.88 * 94(437.3) * (437.3) * (430.3) * (048.8) * (092)

- Winter, Eduard, 1896-1982

- 1945-1982

- církevní historici – Česko – 1918-1945

- katoličtí teologové – Česko – 1918-1945

- církevní historiografie – Česko – 1918-1945

- Češi a Němci – Česko – 1918-1945

- nacismus – Česko

- věda a politika – Česko – 1918-1945

- historici – Německá demokratická republika

- historiografie – Německá demokratická republika

- věda a politika – Německá demokratická republika

- komunistický režim – Německá demokratická republika

- kolaborace

- Sudety (Česko) – dějiny

- monografie

- biografie

930 - Historická věda. Pomocné vědy historické. Archivnictví [8]

929 - Biografie [8]

Recenzovali: Mgr. Milan Řepa, Ph.D. (Historický ústav AV ČR)

Dr. Karel Hruza, MAS. (Institut für Mittelalterforschung ÖAW)

© 2017 Jiří Němec

© 2017 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8808-5

ISBN 978-80-210-8809-2 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNIM210-8809-2017>

Motto

...mitten in der Wirklichkeit stehen, sie kennen, an ihr mitarbeiten und doch den Willen zum Neuen zu bewahren...

Der Bergsteiger und der Fels, den er übersteigen will: auch der Bergsteiger kennt das Ziel, das ferne, noch nie erreichte, hohe. Und doch bildet er mit dem Fels scheinbar ein Ganzes, so geschmeidig muß sich der Körper an den Fels anpassen. Jede Unebenheit wird benützt, um aufwärts zu kommen. Die Wirklichkeit wird studiert und überwunden. Scheinbar denkt der Bergsteiger nur an die Wirklichkeit und er muß ständig an sie denken, denn ein Blick in die Tiefe oder nach oben könne ihm verhängnisvoll werden. Zoll um Zoll ringt er mit dem Felsen und doch kennt er sein Ziel und glaubt daran. Ja nur im Dienste dieses Zieles, um es zu erreichen, kämpft er mit der Wirklichkeit.

Eduard Winter, Ideal und Wirklichkeit (Praha 1927)

Obsah

ÚVOD	9
Úvodní poznámky	9
Současný stav bádání	12
Prameny a meze jejich interpretace	19
Intelektuální biografie	29
SUDETONĚMECKÝ CÍRKEVNÍ HISTORIK	33
Zrození historika	33
Tradice univerzitních církevních dějin v Praze	41
Od českoněmecké k sudetoněmecké historiografii	49
Dějiny na hraně sudetoněmeckého aktivismu	66
Bolzanův poslední žák?	79
Mezi historiky	87
Úkol a metoda církevních dějin	94
SOCIÁLNÍ UKOTVENÍ A MYŠLENKOVÉ SVĚTY	103
Rodina a škola	103
Sudetoněmectví jako osud	107
Elán Staffelsteinu	112
Křesťanský nacionalismus	120
Kontakty s českým prostředím	126
Mezi německými učiteli	129
ILUZE „MNICHOVSKÝCH“ MĚSÍCŮ	132
1938	132
Pomnichovské iluze	141
ANATOMIE PŘIZPŮSOBENÍ	150
Poslední rok na Teologické fakultě	150
Strategie kariérního vzestupu v totalitárním systému	160
Říšský profesor	174
„... VE SLUŽBĚ NÁRODU A VĚDĚ“?	185
Archiv východoevropských duchových dějin	185
Politicky výjimečně důležité úkoly	195
Kolektivní projekty Nadace Reinharda Heydricha	199
Spis proti panslavismu	202

Zvláštní úkoly	208
Na univerzitě	211
Paradox česko-německého přátelství	227
OBRAT K SOCIALISMU	232
V hodině porážky	232
Ve Vídni 1945–1947	245
Historik východoevropských dějin v komunistickém Německu	252
Úspěch na ostří přízně	260
Pozitivní Ostforschung	267
VZPOMÍNKA MEZI SEBEINSCENACÍ A APOLOGIÍ	278
Potíže s životopisem	278
Monolog starého muže	287
Exkurz: artikulace konkrétní vzpomínky	296
Exkurz: podoba pozdní vzpomínky	312
ZÁVĚR	322
PODĚKOVÁNÍ	328
SUMMARY	330
PRAMENY	335
Archivní prameny	335
Periodický tisk	338
Použité publikace Eduarda Wintera	339
Tištěné prameny, dobová literatura a edice	343
LITERATURA	347
PŘÍLOHA Č. 1	362
PŘÍLOHA Č. 2	366
SEZNAM ZKRATEK	369
REJSTŘÍK	371

ÚVOD

Úvodní poznámky

Od starověku je úkolem historie podílet se na utváření kolektivní paměti společnosti. Konstitutivním rysem historie proto je pevné ukotvení v politickém, právním a kulturním diskurzu aktuální přítomnosti. Nezměnilo se to ani v moderní době, kdy se historie stala vědou. Zájem o minulost se od 18. století rozvinul do systematického racionalizovaného poznávání dějin lidské společnosti. Historie si postupně vybudovala vlastní sociální pole vědy neboli „vědní pole“, tj. sociální prostor, v němž se odehrává na základě psaných i nepsaných pravidel institucionalizovaný vědecký provoz: výzkum a publikace výsledků, vědecká komunikace i výchova nových generací historiků. Rozvoj historické vědy čerpal od poloviny 19. století z energie národních hnutí. Historie hrála v měšťanských společnostech střední Evropy ještě v prvních desetiletích 20. století prvořadou roli spolutvůrce národní a státní identity. Dějiny střeoevropského dějepiscectví byly však ve 20. století konfrontovány nejen s liberálnědemokratickými politickými režimy, jež můžeme spolu s Karlem Popperem charakterizovat jako „otevřené společnosti“. Střední Evropa patřila k té části evropského kontinentu, jejíž obyvatelé na mnoho desetiletí 20. století podlehli svodům totalitárních režimů nacionálního socialismu a komunismu. Oba tyto režimy patří k definičním reprezentantům totalitarismu, svou revoluční politiku vedly prostřednictvím teroru a ospravedlňovaly ji ve jménu uskutečnění ideologie, jež byla považována za zjevenou pravdu. Oba režimy lze proto označit také jako ideokracie.¹ Byly to „uzavřené společnosti“, v nichž monopol ideologie vylučoval pluralitu myšlení a deformoval také vědní pole historické vědy.

---

1 K pojmu totalitarismus a vývoji teorie totalitarismu přehledně viz např. WIPPERMANN, Wolfgang:

V „otevřených společnostech“ je vědní pole historiografie z velké části ponecháváno autonomním diskurzivním pravidlům produkce systematického vědění a vnější politické zásahy jsou vystaveny otevřené kritice z jiných koutů ideově a politicky pluralitního prostředí. V ideokratických režimech se vše odehrává ve jménu jediné ideologie a s ní provázané utopické vize. Z historické vědy se v nich stal legitimizační nástroj, od kterého se očekávalo, že bude vědeckými metodami ospravedlňovat existenci politického režimu a dodávat historická „fakta“ pro ryze politicko-ideologická rozhodnutí.² Výsledkem bylo, že v nacionálněsocialistickém režimu³ i v komunistických režimech⁴ došlo k politickému podřízení vědního pole historie mnohovrstevné kontrole vládnoucí strany a státu. Poněkud hořce zní z pera Františka Grause nepochybně vlastní zkušeností podložená a hluboce pravdivá věta, že „dějepisectví může selhat i při zachování všech ‚vědeckých pravidel‘.“⁵

Co takové prostředí znamenalo pro historika, který usiloval o získání nezbytné finanční podpory a kontroly nad vědeckým bádáním, o tom svědčí životopis, kariéra a odborná produkce Eduarda Wintera (1896–1982). Na první pohled kontroverzní osud tohoto historika původem z Čech nabízí vhodný objekt právě ke studiu vztahu mezi kariérou a přizpůsobením se, vědeckou originalitou a pod-

---

Totalitarismustheorien. Die Entwicklung der Diskussion von den Anfängen bis heute. Darmstadt 1997. K ideokratické podstatě totalitárních režimů viz BACKES, Uwe – KAILITZ, Steffen (eds.): Ideokratien im Vergleich. Legitimation – Kooperation – Repression. Göttingen 2014.

2 „Legitimizační věda“ je Peterem Schöttlerem, opírajícím se o analýzy sociologa Niklase Luhmanna, chápána jako *ein akademischer Diskurs, der die generelle Bereitschaft erzeugt, staatliche Entscheidungen, die inhaltlich noch unbestimmt sind, innerhalb gewisser Toleranz hinzunehmen, bzw. zu verteidigen*. SCHÖTTLER, Peter: Einleitende Bemerkungen. In: SCHÖTTLER, Peter (ed.): Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft. Frankfurt am Main 1997, s. 21, pozn. 2.

3 Zde jen výběr některých nejvýznamnějších. HEIBER, Helmut: Walter Frank und sein Reichsinstitut für Geschichte des neuen Deutschlands. Stuttgart 1966. Důležitou práci o pokusu SS skrze svou organizaci Ahnenerbe ovládnout organizaci vědeckého výzkumu publikoval v sedmdesátých letech KATER, Michael H.: Das „Ahnenerbe“ der SS 1935–1945. Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches. Oldenbourg 2001², SCHULZE, Winfried – OEXLE, Otto Gerhard (eds.): Deutsche Historiker im Nationalsozialismus. Frankfurt am Main 1999, HAAR, Ingo: Historiker im Nationalsozialismus. Deutsche Geschichtswissenschaft und der „Volkstumskampf“ im Osten. Göttingen 2000, SCHÖTTLER, Peter (ed.): Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft. Frankfurt am Main 1997, SCHÖNWÄLDER, Karen: Historiker und Politik. Geschichtswissenschaft im Nationalsozialismus. Frankfurt am Main, New York 1992. Celou debatu o nacionálněsocialistických kořenech německé metody sociálních dějin, po válce hlavního historiografického paradigmatu v západním Německu, rozvířila práce OBERKRÖME, Willi: Volksgeschichte. Methodische Innovation und völkische Ideologisierung in der deutschen Geschichtswissenschaft 1918–1945. Göttingen 1993.

4 HEYDEMANN, G. – FISCHER, A. (eds.): Geschichtswissenschaft in der DDR. Berlin 1990, SABROW, Martin – WALTHER, Peter Th. (eds.): Historische Forschung und sozialistische Diktatur. Beiträge zur Geschichtswissenschaft der DDR. Leipzig 1995. POHL, Karl Heinrich: Historiker in der DDR. Göttingen 1997. KOWALCZUK, Ilko-Sascha: Legitimation eines neuen Staates. Parteiarbeiter an der historischen Front. Geschichtswissenschaft in der SBZ/DDR 1945 bis 1961. Berlin 1997.

5 GRAUS, František: Geschichtsschreibung und Nationalsozialismus. Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte 17, 1969, s. 94. Citováno podle SCHÖTTLER: Einleitende Bemerkungen, s. 7.

mínkami vědeckého života v různých sociálních prostředích a politických režimech 20. století, včetně obou totalitárních režimů. Původně českoněmecký teolog, katolický kněz a církevní historik Winter byl ve středoevropském dějepisectví jedinečným zjevem. Jeho životní pouť se ubírala spletitou cestou, na níž se z teologa, církevního historika a národovecky uvažujícího reformního katolíka v meziválečném Československu stal velkoněmecky smýšlející profesor v Protektorátu Čechy a Morava, který se aktivně zapojil do provozu okupační nacionálněsocialistické vědy, aby se nakonec prosadil jako historik dějin východní Evropy a zasloužilý akademik v NDR. Winter je jedním z mála historiků zapojených před rokem 1945 v nacisticky instrumentalizovaném tzv. východním bádání (*Ostforschung*),⁶ který se dobrovolně rozhodl hledat uplatnění v zemi komunistické ideologie pod hegemonním působením Sovětského svazu. Zároveň je příkladem vědce, který si dokázal téměř za všech okolností zajistit a udržovat značný vliv a kontrolu nad vědeckým bádáním, iniciovat vlastní vědecké projekty a publikovat tisíce stran mezinárodně uznávaných vědeckých studií a edicí. Winterova osobnost je zajímavá rovněž proto, že se navzdory prvnímu pohledu nejednalo o vysloveně stranického historika nebo bezpáteřného a zkorumpovaného vzdělance oportunistu, ale – jak bude ukázáno – spíše o výsostného pragmatika vědeckého výzkumu. Přes tuto okolnost a přes často nepřehlédnutelnou náklonnost k politicky žádaným tématům si jeho práce uchovávaly vědeckou zajímavost, dokládající nepopíratelnou originalitu jeho historiografického úsilí.⁷ O ní svědčí také sveřepost ve sledování vědeckých témat a schopnost zapojovat je do nových sociálních a politických kontextů. Klíčová témata jeho historiografického zájmu lze pozorovat napříč různými režimy (např. bádání o Bernardu Bolzanovi, reformním katolicismu nebo o vztahu Říma a Moskvy v dějinách). Studium Winterovy vědecké biografie můžeme získat odpověď na otázku, jaké možnosti pro tvůrčí vědeckou činnost („originalitu“) vyplývaly ze skutečnosti, že vědní pole historiografie bylo podřízeno politické kontrole a ideologii totalitárního režimu. Hlavním úkolem této práce je proto biografické studium osobnosti Eduarda Wintera v sociální roli historika ve strukturách a proměnách dějepisectví ve 20. století. Přestože přitom sleduji celou životopis-

6 Protože je i v českém prostředí specifický pojem *Ostforschung* běžně používán v německé podobě, možná dokonce častěji než v českém překladu „východní bádání“, budu v textu vedle českého překladu psaného v uvozovkách používat také německé slovo *Ostforschung*. K vymezení problematiky *Ostforschung* viz přehledně a s další literaturou MÜHLE, Eduard: *Ostforschung. Beobachtungen zu Aufstieg und Niedergang eines geschichtswissenschaftlichen Paradigmas. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 46, 1997, s. 317–350, TÝŽ: *Ostforschung und Nationalsozialismus. Kritische Bemerkungen zur aktuellen Forschungsdiskussion. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 50, s. 256–275, HACKMANN, Jörg: *Deutsche Ostforschung und Geschichtswissenschaft*. In: PIKORSKI, Jan M. – HACKMANN, Jörg – JAWORSKI, Rudolf (eds.): *Deutsche Ostforschung und polnische Westforschung im Spannungsfeld von Wissenschaft und Politik. Disziplinen im Vergleich*. Osnabrück, Poznań 2002, s. 11–45.

7 Pojem „originalita“ či „originalnost“, jak jej používám, odkazuje k původnosti, jedinečnosti i výjimečnosti nějaké věci nebo osoby.

nou trajektorii od počátků akademické kariéry v meziválečném Československu až k jejímu závěru v institucích vědy východoněmeckého režimu, leží těžiště mého zájmu na Winterově působení v českých zemích se zvláštním zaměřením k jeho zapojení do vývoje, struktur a cílů sudetoněmecké historiografie před rokem 1938⁸ a také do nacionálněsocialistické okupační historiografie v letech 1939–1945.⁹

Současný stav bádání

Literatura o Eduardu Winterovi dlouho nebyla příliš rozsáhlá a skládala se spíše z drobných nekrologů, malých životopisných skic a několika kritických článků. Jde z velké části o texty vzpomínkového charakteru, psané většinou Winterovými přáteli a dnes již vlastně patří k pramenům. Řadím je k současnému stavu bádání proto, že ještě nedávno tvořily jediné publikované texty o Winterovi a jsou tedy přirozeným východiskem celého výzkumu. Zrcadlí dobře také základní rozpor, který s sebou studium Winterovy biografie přináší. Dělí se do dvou velkých celků a je příznačné, že oba celky se vytvořily podle toho, v jakém období se autor s Winterem stýkal nejintenzivněji. Jako by Winter žil dva životy rozdělené rokem 1945. Ti, kteří jej znali z první Československé republiky, příliš nerozumí jeho poválečnému období. Naopak zase ti, kteří ho znali až z působení ve východoněmeckém Berlíně, vnímají období předcházející jen jako předstupeň na cestě k vrcholu v NDR. Mnohostranným působením v meziválečném Československu, v Rakousku a ve východním Německu si získal mnoho žáků a přátel, zároveň však některé z nich v důsledku životních

8 Ve studii je pojem „sudetoněmecký“ používán jako označení pro to německé obyvatelstvo Čech, Moravy a československého Slezska, které se po roce 1918 samo identifikovalo se „sudetským němečtím“. Pojem Sudety pochází z geografického označení pohraničních hor mezi Slezskem a Čechami a Moravou. Poprvé se objevil již v antice a v 18. a 19. století se prosadil nejen v německém jazykovém prostředí. Přestože se užití pojmového označení „sudetoněmecký“ objevilo sporadicky již před rokem 1918, hromadně se rozšířilo teprve po zániku Rakouska-Uherska. Starší přívlasky pro bližší označení příslušnosti obyvatel, které se odvozovaly od jednotlivých zemí císařského Rakouska (proto tzv. moravští Němci pro německé obyvatele Moravy, čeští Němci pro Němce z Čech), byly se vznikem Československa postupně v slovníku intelektuálních a politických elit německého obyvatelstva zatlačeny do pozadí. Nahradil je pojem „sudetoněmecký“ jako jednotné označení Němců z Čech, Moravy a československého Slezska. Stalo se téměř synonymem k označení „českoslovenští Němci“, který byl běžný v českém prvorepublikovém prostředí, ale v německém prostředí vědomě nebyl používán a neprosadil se. Slovo téměř bylo v minulé větě záměrně uvedeno proto, že pro německé obyvatelstvo Slovenska se postupně prosazoval přívlastek „karpatských“ Němci. Pojem „sudetoněmecký“ byl tedy v podstatě nový pojem a měl i své politické konotace (pocházel z národoveckého prostředí). V českém vnímání je spojován výhradně s určitým nacionalistickým či fašistickým politickým prostředím (Henleinova Sudetoněmecká strana), používal se však přinejmenším ve třicátých letech také tzv. německými aktivistickými stranami a jejich stoupenci mladší generace.

9 Předložená studie je podstatně přepracovanou verzí disertační práce „Eduard Winter v německém dějepisectví v protektorátu. Biografická studie o kariéře, přizpůsobení a politické podřízenosti historiografie“, obhájené na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v červnu 2008. Některé její pasáže, které se týkaly spíše obecného vývoje německé historiografie za nacistické okupace českých zemí, převzaty nebyly.

rozhodnutí ztrácel. Tak se stalo, že autoři knihy o mládežnickém katolickém svazu Staffelstein, která je dosud intenzivně využívána jako jedna z nejbohatších publikací o německém mládežnickém katolicismu v Československu, hovoří o dvou Eduardech Winterech. Ten jejich byl do roku 1938 *einer der profiliertesten Repräsentanten des Konzepts einer weiten Schichten vor allem der Jugend erfassenden Synthese von kirchlicher und gesellschaftlich-nationaler Erneuerung der Sudetendeutschen in Verbindung mit dem tschechischen Nachbarvolk*.¹⁰ Toho druhého Wintera odmítají a po roce 1939 jej již prý nemohli následovat. „Jeho další cesta životem ve službě nacionalistické a konečně komunistické diktatury je nesrozumitelná také jeho přátelům [z meziválečného Československa]“, zaznělo v polovině padesátých let na vlnách Bavorského rozhlasu při příležitosti recenze poválečného vydání Winterovy nejvýznamnější meziválečné knihy.¹¹ Místo toho se většinou angažovali v sudetoněmeckých katolických organizacích ve Spolkové republice Německo, především v Ackermanově obci (*Ackermann-Gemeinde*).¹² Z příspěvků, které pocházejí z okruhu Winterových meziválečných mladších souputníků, je nejzajímavějším obsáhlý nekrolog církevního historika a premonstráta Kurta Augustina Hubera. Celá řada jeho dalších studií přispívá k poznání dějin sudetoněmeckého meziválečného katolicismu. Winterův žák na Teologické fakultě Německé univerzity v Praze Huber se v nekrologu sice opírá především o Winterovu publikovanou autobiografii, ale doplňuje ji bohatými postřehy ze vzpomínek na Staffelstein a na teologická studia v Praze.¹³ Vzhledem k autorovi je velmi zajímavá také příslušná kapitola v knize *Bohemia sacra* z roku 1972 o obrodných snahách německých katolíků v meziválečné době, která pochází z pera Winterova kolegy a jedné z vůdčích osobností Staffelsteinu, pozdějšího pátera Paula Sladeka (1908–2002).¹⁴ Čas si pro krátkou vzpomínku našli i někteří další.¹⁵

Větší část textů rovněž naplňují vzpomínkového charakteru pochází od druhé skupiny autorů, kteří se s Winterem seznámili po druhé světové válce. Jedná se

10 SCHMID-EGGER, HANS – NITNER, ERNST: Staffelstein. Jugendbewegung und katholische Erneuerung bei den Sudetendeutschen zwischen den Großen Kriegen. München 1983, s. 127.

11 ABBAW, Pozůstalost E. Wintera, výpis z vysílání Bayerisches Rundfunk ze dne 27. 3. 1956. V rámci rubriky *Neue Bücher über die Heimat der Vertriebenen* bylo upomenuto na nové vydání knihy *Tausend Jahre Geisteskampf im Sudetenraum* (uloženo ve Winterově exempláři této knihy).

12 K Ackermann-Gemeinde a její pozici v síti poválečných sudetoněmeckých organizací viz WEGER, Tobias: „Volkstumskampf ohne Ende?“ *Sudetendeutsche Organisationsen, 1945–1955*. Frankfurt am Main 2008, s. 152–186.

13 HUBER, Augustinus Kurt: August Naegle (1869–1932). *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren, Schlesien* 8, 1987, s. 1–37.

14 SLADEK, Paulus: Die kirchliche Erneuerungsbewegung bei den Deutschen in der Ersten Republik. In: SEIBT, Ferdinand (ed.): *Bohemia sacra*. Düsseldorf 1974, s. 175–208.

15 Např. RIEDL, F. H.: Univ. - Prof. DDDr. Eduard Winter (1897–1982). *Europa ethnica* 39, 1982, č. 3, s. 149–150, HEMMERLE, Josef: Eduard Winter. Architekt am Prinzip Hoffnung auf eine deutsch-slawische Völkerverständigung. 16. 9. 1896 – 3. 3. 1982. In: HALASKO, Alois (ed.): *Jahrbücher für sudetendeutsche Museen und Archive (1995–2001)*. München 2001, s. 78–99; MAST, P.: Eduard Winter. In: *Ostdeutsche Gedenktage 1996*. Bonn 1995, s. 160–166.

převážně o řadu oslavných článků k životním jubilejím či o nekrology. Proti výše zmíněným textům mají často spíše neosobní oficiální ráz a jsou z hlediska tradičního biografického výzkumu bez větší faktografické hodnoty.¹⁶ Zaznamenávají vesměs Winterovy vědecké úspěchy v NDR a dlouze vypočítávají jeho publikace. Životní období do roku 1945 je vylíčeno jen jako přípravná fáze východoněmeckého vyvrcholení vědecké kariéry. Autoři těchto textů znali „svého“ profesora jako experta na východoevropské, slovanské a sovětské dějiny, a tak jej také představovali. Sem patří texty Winterova berlínského žáka Conrada Graua, který podobné infromačně adorační příspěvky o svém učiteli publikoval vícekrát.¹⁷ Grau přiblížil Winterův život a vědecké dílo také v knize oficiálních portrétů „průkopníků“ marxistického východoněmeckého dějepisceví.¹⁸ Až rozpad východního bloku a pád berlínské zdi mu umožnil podívat se na Winterovu kariéru kritickými očima na základě pramenů ve zpřístupněných archivech. Roku 1995 publikoval důkladnou studii osvětlující léta Winterových počátků v NDR, která chtěla být přípravou prací obsáhlejší monografie. Pro autorovu smrt však již vložil: žádná další studie nevyšla.¹⁹ Po Grauvi se sice objevily další dvě kritické studie o Winterově poválečné kariéře, žádná z nich však nepřinesla opravdu nové poznatky.²⁰ Mladší Winterovi kolegové z Halle a Berlína Günther Mühlpfordt a Wilhelm Zeil publikovali články, v nichž Wintera vylíčili ve strohých odborných portrétech vysloveně a mylně jako slavistu. Mylné bylo jejich tvrzení zvláště tehdy, když je z poválečného období přenášeli do období před rokem 1945.²¹ Jako slavisty si Wintera všímali ojediněle také čeští autoři v sedmdesátých letech 20. století.²²

16 MOHR, Hubert ve *Forschungen und Fortschritte* 40, 1966, s. 284–285. Bez uvedení autora např. *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* (dále ZfG) 9, 1961, s. 1355–58, ZfG 19, 1971, s. 1188, ZfG 29, 1981, s. 832–833, ZfG 30, 1982, s. 643–644.

17 GRAU, Conrad: Zum 65. Geburtstag Eduard Winters. *Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas* 5, 1961, s. 451–454, TÝŽ, *Forscher und Lehrer. Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Jahrbuch für Erziehungs- und Schulgeschichte* 5/6, 1965, s. 391–395, TÝŽ, *Eduard Winter zum Gedenken. Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas* 26, 1983, s. 207–209.

18 TÝŽ: Eduard Winter. In: *Wegbereiter der DDR – Geschichtswissenschaft, Biografien*. Berlin 1989, s. 358–375.

19 TÝŽ: Eduard Winter als Osteuropahistoriker in Halle und Berlin von 1946 bis 1956. *Berliner Jahrbuch für osteuropäische Geschichte* 1, 1995, s. 43–76.

20 GIMPL, Georg: Die Jahre der „Erfüllung“? Eduard Winter oder gelenkte Kulturforschung im Geiste des historischen Materialismus. In: TÝŽ (ed.): *Mitteleuropa. Mitten in Europa = Der Ginko-Baum. Germanisches Jahrbuch für Nordeuropa* 14, 1996, s. 251–282, THOMAS, Ludmila: Die Ostberliner Forschungen zur Geschichte Rußlands nach 1945. In: DAHLMANN, Dittmar: *Hundert Jahre Osteuropäische Geschichte. Vergangenheit und Zukunft*. Stuttgart 2005.

21 MÜHLPFORDT, Günter: Эдуард Винтер (1896–1982). In: *Славяноведение и балканистика в странах зарубежной Европы и США*. Moskva 1989, s. 113–119, ZEIL, Wilhelm: Winter Eduard. In: *Slawistik in Deutschland von den Anfängen bis 1945. Ein biografisches Lexikon*. Bautzen 1993, s. 477–478.; TÝŽ, *Slawistik an der deutschen Universität in Prag (1882–1945)*. München 1995.

22 KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠTASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha 1977.

Někdejší innsbrucký univerzitní archivář Gerhard Oberkofler, který také patří k poválečným, tentokrát ale rakouským přátelům, byl nejenom vydavatelem druhého dílu Winterovy autobiografie,²³ ale kromě toho zpřístupnil materiály k Winterově činnosti na Filozofické fakultě pražské Německé univerzity z archivu Karlovy univerzity.²⁴ Ovšem všiml si jen událostí let 1933/34, a tak se i on vyhýbal, podobně jako všichni jmenovaní badatelé, bližšímu a kritickému pohledu na období let 1939 až 1945. Většina se spokojila jen s Winterovými nedostatečnými a zamlženými tvrzeními z autobiografie.

O protektorátním období Eduarda Wintera máme již k dispozici nejvíce poznatků od historiků, kteří s Winterem nikdy nebyli spojení osobními vztahy. Postupně se objevilo několik prací osvětlujících Winterovu kariéru v letech nacistické okupace českých zemí. Velmi kritický obraz o Winterově působení za války v Praze předložila Alena Míšková v rámci analýzy oborových a mocenských proměn Německé Karlovy univerzity v letech nacistické okupace Československa. Protože Míšková jako první popsala centrální instituce nacionálněsocialistického vědeckého i historiografického pole (kromě univerzity nevynechala ani ostatní významné vědecké instituce v Praze a Liberci), stala se její práce východiskem dalšího výzkumu o pražském akademickém prostředí.²⁵ První stručný a spolehlivý přehled vědecké protektorátní kariéry Eduarda Wintera přinesl Ota Konrád. O několik let později předložil Konrád rovněž monografii s důkladnou analýzou vědního pole kulturně-politicky klíčových oborů filozofické fakulty (historiografie, germanistiky a slavistiky).²⁶ Sám jsem se krátce před Konrádovou první studií zabýval souvislostí

23 Viz níže.

24 OBERKOFER, Gerhard: Aus dem Prager Milieu des Eduard Winter. Topos 9, 1997, s. 115–127.

25 MÍŠKOVÁ, Alena: Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945. Praha 2002. Německé vydání této knihy Die Deutsche (Karls-) Universität vom Münchener Abkommen bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges. Universitätsleitung und Wandel des Professorenkollegiums. Prag 2007. Pracoval jsem většinou s českým vydáním. Pro stručnější přehled viz TÁŽ: Německá univerzita za druhé světové války. In: Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990. IV. díl (1918–1990). Praha 1998, s. 213–231. Míšková publikovala již ve druhé polovině 90. let 20. století řadu textů, které se organizací německé vědy v okupované Praze zabývaly. Některé vyšly až s velkým zpožděním. Viz např. TÁŽ: Die Deutsche Universität Prag im Vergleich mit anderen deutschen Universitäten in der Kriegszeit. In: LEMBERG, Hans (ed.): Universitäten in nationaler Konkurrenz. Zur Geschichte der Prager Universitäten im 19. und 20. Jahrhundert. Vorträge zweier Tagungen der Historischen Kommission für die böhmischen Länder (vormals: der Sudetenländer) 1996 und 1997. München 2003, s. 167–175, TÁŽ: Die Deutsche Universität im zweiten Weltkrieg. In: tamtéž, s. 177–193; TÁŽ: Rassenforschung und Oststudien an der Deutschen (Karls) Universität in Prag. in: HEISS, Gernot – MÍŠKOVÁ, Alena – PEŠEK, Jiří (eds.): Erzwungene Trennung. Essen 1999, s. 37–53. Na případné další její studie bude upozorněno až v souvislosti s konkrétním problémem.

26 KONRÁD, Ota: Geisteswissenschaften an der Deutschen Universität in Prag (1938/39–1945). In: BAYER, Karen – SPARING, Frank – WOELK, Wolfgang (eds.): Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit. Stuttgart 2004, s. 218–248. KONRÁD, Ota: Dějepisectví, germanistika a slavistika na Německé univerzitě v Praze 1918–1945. Praha 2011. Winter se ve druhé studii objevuje na mnoha stranách, ale kupodivu mu nebylo věnováno zvláštní místo, přestože i jeho profesura patřila k dějepisectví.

mezi Winterovými příspěvky pro oficiální časopis Böhmen und Mähren a jeho přechodem z teologické fakulty na fakultu filozofickou.²⁷ Jak se vstup mezi oficiální dějepisce okupačního režimu projevil na Winterových velkých historiografických textech, jsem analyzoval na příkladu neznámější Winterovy práce o josefinismu.²⁸ V souvislosti s působením sudetoněmeckých historiků včetně Eduarda Wintera v publicistických orgánech okupačního režimu přinesla zajímavé poznatky analýza historických textů ze zmíněné revue Böhmen und Mähren, jejímž autorem je Petr Šafařík.²⁹ Ve dvou článcích z šedesátých let, které se zabývaly tzv. Nadací Reinharda Heydricha v Praze, Winterovo jméno mezi nadačními řediteli nefigurovalo, protože jejich autor, komunistický historik a příslušník Státní bezpečnosti Karel Fremund každou zmínku o Winterovi pečlivě vynechával.³⁰ Stanislav Šisler v roce 1991 opravil několik nedostatků Fremundovy studie a především vrátil Winterovo jméno mezi instituční ředitele zmíněné instituce, kam patřilo.³¹ Andreas Wiedemann pak v samostatné studii o Heydrichově nadaci připomenul,³² že Winterova pozice byla blízká výjimečnému postavení předních postav nacistické vědy v Praze (např. H. J. Beyera³³).

Výsledek těchto studií zařadil Wintera mezi nejtvrdíší jádro nacionálněsocialistických historiků v Praze. Zdá se, že u českých historiků bylo toto hodnocení

27 NĚMEC, Jiří: Cesta Eduarda Winttra (1896–1982) mezi oficiální historiky Třetí říše. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 48, 2001, s. 171–188.

28 TÝŽ: War die Josephinismus-Interpretation von Eduard Winter aus dem Jahre 1943 eine nationalsozialistische Interpretation? In: FILLAFER, FRANZ LEANDER – WALLNIG, THOMAS (eds.): Josephinismus zwischen den Regimen. Eduard Winter, Fritz Valjavec und die zentraleuropäischen Historiographien im 20. Jahrhundert. Wien, Köln, Weimar 2016, s. 102–140.

29 ŠAFAŘÍK, Petr: List říšského protektora Böhmen und Mähren v kontextu nacistické propagandy a soudobé sudetoněmecké historiografie. In: Acta universitatis carolinae – Historia universitatis carolinae pragensis 44 (Fasc. 1–2), 2004, s. 147–211.

30 FREMUND, Karel: Heydrichova nadace – důležitý nástroj nacistické vyhlazovací politiky. Sborník archivních prací (= SAP) 14, 1964, s. 3–38; německá verze viz Die Reinhard-Heydrich-Stiftung – ein wichtiges Instrument der faschistischen Ausrottungspolitik in der Tschechoslowakei 1942–1945. Informationen über die imperialistische Ostforschung 5, 1965, č. 3, s. 1–48. K osobě K. Fremunda viz CAJTHAML, Petr: Komunistický policista a minulost. Sborník Archivu Ministerstva vnitra 4, 2006, s. 89–106.

31 ŠISLER, Stanislav: Vznik a formování „Slovanského badání“ v Praze v letech 1940–1943. Český lid 78, 1991, s. 261–271.

32 WIEDEMANN, Andreas: Die Reinhard-Heydrich-Stiftung in Prag (1942–1945). Dresden 2000. Kniha byla přeložena také do češtiny, viz Nadace Reinharda Heydricha v Praze (1942–1945). Praha 2004. Pracoval jsem s původním německým textem. Wiedemann napsal o Heydrichově nadaci ještě několik kratších textů. Např. Die Reinhard-Heydrich-Stiftung als Beispiel nationalsozialistischer Wissenschaftspolitik im Protektorat. In: BRENNER, Christiane – FRANZEN, K. E. – Haslinger, P – LUFT, Robert (eds.): Geschichtsschreibung zu den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse. München 2006, s. 157–176.

33 K Hansi Joachimovi Beyerovi (1909–1971) viz především dosud nepřekonanou studii ROTH, Karl-Heinz: Heydrichs Professor. Historiographie des „Volkstums“ und der Massenvernichtungen. Der Fall Hans Joachim Beyer. In: Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft 1918–1945. Frankfurt am Main 1997, s. 262–342.

zesíleno zklamáním z údajně konjunkturálního obratu, který Winter za okupace učinil poté, co byl v první Československé republice považován za naději česko-německého aktivismu. Výsledný obraz, který si lze o Winterově osobnosti na základě těchto studií vytvořit, odpovídá v podstatě přirovnání k podivuhodnému „superchameleonovi“. Doslova takto Wintera pojmenovali rakouští historikové, když se zmínili o jeho pokusu prosadit se v letech 1945–1947 ve východoevropském semináři Vídeňské univerzity.³⁴

Winterovu osobnost, jeho kariérní i myšlenkový vývoj tak současná odborná literatura vykresluje značně černobíle. A přece zazní-li v rozhovorech mezi historiky jeho jméno, vyjadřují ti, kteří znají některou jeho historiografickou práci, často údiv a neskrývaný zájem, jak to s ním vlastně bylo. Domnívám se, že k tomu nestačí jen sledovat kariérní trajektorii. Klíčem k historickému porozumění je široká kontextualizace jednotlivých elementů Winterovy biografie. Například Ingo Haar se tak pokusil sledovat Winterovy studijní cesty za německojazyčnými obyvateli Slovenska a Podkarpatské Rusi a zhodnotil je v kontextu revizionistické politiky výmarského Německa a nacistického „východního bádání“.³⁵ Nabídl tím interpretaci vytvářející kontinuitu mezi předválečným působením a pozdější nacistickou kariérou. Přitom si nevšiml, že Winter a jeho kruh stoupenců, byť se nadále velmi hlasitě hlásili k sudetoněmeckému nacionalismu, nabídli díky cestám do východních oblastí Československa také méně německonacionální perspektivu do debaty o společné soužití různých etnik v multietnických společnostech, než bylo v sudetoněmeckém národoveckém prostředí obvyklé.³⁶ Tento pozitivní aspekt Winterova myšlení nabízenou jednoduchou nacistickou interpretační linií zase komplikuje. Kromě toho Haar vůbec nesledoval Winterovo působení v Československu, a neznal proto ani vazby k českému nebo ukrajinskému intelektuálnímu prostředí.

Z velké části zůstalo stranou pozornosti dosud také jeho historiografické dílo.³⁷ Nedávno vydaný sborník studií o interpretacích josefinismu tuto mezeru zaceľuje pouze částečně.³⁸ V historiografických textech, které patří nejen do nacionálního

34 LEITSCH, Walter – STOY, Manfred: *Das Seminar für osteuropäische Geschichte der Universität Wien 1907–1948*. Wien, Köln, Graz 1983, s. 202.

35 HAAR Ingo: *Sudetendeutsche Sprachinselforschung zwischen Volksgruppen-Bildung und Münchener Abkommen: Eduard Winter, Eugen Lemberg und die Nationalisierung und Radikalisierung des deutsch-katholischen Wissenschaftsmilieus in Prag (1918–1938)*. In: HAHN, Hans Henning (ed.): *Hundert Jahre sudetendeutsche Geschichte. Eine völkische Bewegung in drei Staaten*. Frankfurt am Main 2007, s. 207–242.

36 Poprvé jsem se tím zabýval na brněnské konferenci o sudetoněmeckém dějepiscetví, která se konala v říjnu 2004. Viz NĚMEC, Jiří: *Eduard Winter und sein Prager Kreis*. In: ALBRECHT, Stefan – MALÍŘ, Jiří – MELVILLE, Ralph (eds.): *Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung“ 1918–1960. Zur Vorgeschichte und Gründung der Historischen Kommission der Sudetenländer*. München 2008, s. 113–125.

37 NĚMEC, Jiří: *Raný humanismus v díle Eduarda Wintra*. In: SOUKUP, Pavel – ŠMAHEL, František (eds.): *Německá medievistika v českých zemích do roku 1945*. Praha 2004, s. 363–380.

38 FILLAFER, FRANZ Leander – WALLNIC, Thomas (eds.): *Josephinismus zwischen den Regimen*. Eduard

kontextu, ale pohybují se rovněž v kontextu vývoje moderního katolicismu, lze najít oporu pro jiné než oportunisticky konjunkturální nebo nacistické hodnocení biografie Eduarda Wintera. Ucelený portrét z této jiné perspektivy jsem vypracoval již před několika lety. Východiskem mi tehdy byl dosud poněkud skrytý rakouský kontext jeho života.³⁹ Předkládaná studie si dává za úkol zasadit Winterovu biografii do všech kontextů, které lze považovat za nejvýznamnější. Má výchozí perspektiva ovšem zůstává historiografická. Winter je sledován primárně jako historik patřící do kontextu německojazyčné historiografie v českých zemích se všemi proměnami, kterým byla tato historiografie vystavena během politických a kulturních zlomů 20. století. Vedle odborného vývoje historiografie je sledován především kontext formování kolektivních identit, jež se nutně rekonstruovaly poté, co se v zákopech první světové války zhroutil rakousko-uherský politicko-sociální řád střední Evropy.

Můžeme si však představit také jiné kontexty a jiná hlediska, jejichž prostřednictvím by bylo možné nahlížet na Winterův život. Jednou z možných perspektiv je i perspektiva teologická. Winter se v meziválečném Československu vypracoval ve významného katolického kněze s velkým vlivem na nejmladší generaci sudetoněmeckých katolíků. Je to perspektiva, kterou žádný Winterův biograf nemůže opomenout. Není tomu jinak ani v této práci. Avšak v mém zkoumání to není primární perspektiva. Naopak právě tento přístup z teologické perspektivy zvolila Ines Luft, která paralelně s mým výzkumem sledovala Winterovu biografii v proměnách jeho chápání pojmu náboženství a religiozity. Její šestisetstránková kniha se na knižním trhu objevila v prosinci 2016. V té chvíli byla předkládaná studie bohužel již téměř hotová, a nebylo proto možné kriticky se s její knihou vyrovnat.⁴⁰ Bude však jistě zajímavé porovnat, co která z obou možných použitých perspektiv přináší specifického a jak se obě perspektivy vzájemně doplňují.

Winter, Fritz Valjavec und die zentraleuropäischen Historiographien im 20. Jahrhundert. Wien, Köln, Weimar 2016.

39 NĚMEC, Jiří: Eduard Winter (1896–1982). „Eine der bedeutendsten Persönlichkeiten der österreichischen Geistesgeschichte unseres Jahrhunderts ist in Österreich nahezu unbekannt“. In: HRUZA, Karel (ed.): Österreichische Historiker 1900–1945. Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftlichen Porträts. Wien, Köln, Weimar 2008, s. 619–675.

40 Viz LUFT, Ines: Eduard Winter zwischen Gott, Kirche und Karriere. Vom böhmischen Jugendführer zum DDR-Historiker. Leipzig 2016. K dispozici jsem měl jen drobnější studii TAZ: Diesseits und jenseits der Amtskirche. Eduard Winter (1896–1982), ein römisch-katholischer Priester im 20. Jahrhundert. In: JUNG, Norbert – MICHALEK, Franz – SEIT, Stefan (eds.): Fides – Theologia – Ecclesia. Festgabe für Ernst Ludwig Grasmück. Frankfurt am Main 2012, s. 293–309.

Prameny a meze jejich interpretace

Historik zpracovávající v biografické studii osobnost Eduarda Wintera má to štěstí, že se na různých místech střední Evropy dochovala značná část jeho literární pozůstalosti. Největší díl je dnes uložen v archivu Berlínsko-braniborské akademie věd,⁴¹ dřívější Německé akademie věd v Berlíně a pozdější Akademie věd Německé demokratické republiky, jejímž řádným členem byl Winter od roku 1955. K nalezení je zde většina rukopisů a strojopisů Winterových hlavních textů z doby působení v lidovědemokratickém Německu, včetně několika rukopisů vydaných i nevydaných autobiografií, dále velmi rozsáhlá korespondence s východoněmeckými politiky a představiteli komunistického režimu NDR, s učiteli, kolegy a žáky celé Evropy, především však z NDR a SSSR, z jeho činnosti na Humboldtově univerzitě v Berlíně, ve zmíněné Akademii věd, v tzv. mírovém hnutí nebo ve Společnosti německo-sovětského přátelství.

V rakouském Salzburgu se na tamější univerzitě, ve filozofické knihovně Fakulty kulturních a společenských věd, pod názvem Bolzano-Winter Archiv nachází druhý, rozsahem menší díl poválečné pozůstalosti.⁴² Důvodem založení této části pozůstalosti byla Winterova snaha uchovat pohromadě sbírku dokumentů a literatury k životu a dílu Bernarda Bolzana. Společně s dokumenty bolzanovského bádání Winter zanechal v tomto „kabinetu“, jak sbírku Winter nazýval, velice cenné rukopisy a strojopisy (včetně rukopisu čtvrté, poslední autobiografie), tři pořadače korespondence především z poválečných let, která byla adresována a odesílána z tyrolského domu manželů Winterových v Maurachu, a také staříčkový kufr se dvěma tucty kalendářových sešitků a deníkových záznamů. Jejich hlubší studium bylo sice možné, nicméně zápisy psal Winter většinou dnes již nepoužívanou verzí německého těsnopisu a jejich čtení bylo obtížné. Na salzburských dokumentech je na první pohled patrné, že vznikaly často bez toho, aby jejich původci brali ohled na východoněmeckou cenzuru. V korespondenci s přáteli z Rakouska nebo Spolkové republiky Německo se tak objevovala také témata, která se v berlínské pozůstalosti většinou nevyškytovala.

Pro analýzu období v letech 1939–1945, ve Winterově životopise období značně temného, vykazuje přes devadesát procent dokumentů jen marginální, odvozený význam. V korespondenci se jen tu a tam mihne zmínka o válečných a předválečných letech, nejčastěji z prvních let po válce v sovětské okupační zóně a pozdější NDR. Nejzajímavější je v tomto ohledu zřejmě Winterova korespondence s Othmarem Feylem, pozdějším jenským docentem a východoberlínským profesorem knihovnictví, který působil během války v Nadaci Reinharda Heydricha. V ní

41 Německý název zní Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften (BBAW). Její archiv je v poznámkách citován zkratkou ABBAW.

42 V poznámkách bude citováno jako Bolzano-Winter Archiv.